

Topambtenaar vol dedain

Rosanne Hertzberger

Ik zag deze week alles wat er mis was in de wereld in één interview [bij Nieuwsuur](#) met een voormalig [topambtenaar](#) van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Iedere docent die studenten iets wil bijbrengen over de rechtsstaat zou dit fragment moeten laten zien omdat het in enkele minuten duidelijk maakt hoe – net als autocratie – ook technocratie en bureaucratie een gevaar vormen voor de rechtsstaat. Omdat het allemaal ‘-cratie’ is die niet *democratie* is.

Wat vertelde deze ambtenaar, Erik Gerritsen? Dat parlementaire enquêtes afrekeningen zijn, „*blame games*”, dat er „oordelen worden gevelde”, op zoek naar „schuld en boete”. Daarmee verwees Gerritsen niet alleen naar de volksvertegenwoordiging, maar ook naar de inspectie, de Algemene Rekenkamer en de Onderzoeksraad voor de Veiligheid, die ‘scherprechtergedrag’ zou vertonen, staat in [een nota](#) opgesteld door een VWS-ambtenaar die onder Gerritsen werkte. Gerritsen staat nog steeds „150 procent” achter het document.

Uit die nota komt een beeld naar voren dat VWS er enkele weken na het begin van de pandemie zo overtuigd was dat er een heksenjacht zou komen naar het ministerie, dat het alvast maar zijn eigen verhaal liet optekenen door een extern commercieel bureau. En dat bureau had het wél gewoon goed gedaan en opgeschreven dat het ministerie – in de woorden van de ambtenaar – niets minder dan een „topprestatie” had geleverd.

Gerritsens optreden deed me denken aan de manier waarop Trump de ‘*fake news media*’ beschimpt, omdat die altijd toch tegen hem zouden zijn. Maar hier was het wantrouwen afkomstig vanuit de beleidsmakers, niet verkozen ambtenaren, in loondienst van een uitvoerend departement, die dienstbaar zouden moeten zijn aan het algemeen belang. Die niet beoordeeld zouden moeten worden door een of ander commercieel bureau, maar door externe, onafhankelijke rekenmeesters, onderzoeksinstanties en uiteindelijk als eindbaas: de volksvertegenwoordiging. Dat is de *demos* in ‘democratie’.

Instituties, wetten, verkiezingen en alle andere omslachtige, inefficiënte en dure manieren waarop we de staat hebben ingericht, dienen uiteindelijk maar één simpel doel: het decentraliseren van de macht.

Daarom doen we zo spastisch over inhoudelijke en financiële verantwoording, en de transparantie die daarvoor nodig is. Daarom is er een Wet open overheid, die toegang biedt tot documenten. Daarom is er een comptabiliteitswet, die de Algemene Rekenkamer nog verdergaande bevoegdheden geeft om het financieel beheer te controleren. Daarom is er een Wet op de parlementaire enquête, die deze bevoegdheden ook toekent aan de vertegenwoordigers van het Nederlandse volk in de Staten-Generaal. Om precies dat te doen waar de ambtelijke top van VWS over klaagt: waarheidsvinding en oordeelsvorming.

Het zwaarste onderzoeksinstrument van de Tweede Kamer had eerder al behoorlijk averij opgelopen

Daarom is het zo ernstig dat het ministerie van VWS niet alleen [weigerde mee te werken](#) aan WOO-verzoeken, maar ook de onderzoeken van de Algemene Rekenkamer en de parlementaire enquêtecommissie die de coronaperiode onderzoekt, [structureel heeft tegengewerkt](#). In het rapport van de Algemene Rekenkamer over de aanschaf van coronavaccins – dat overigens ronduit positief oordeelt – [schrijven de rekenmeesters](#) bezorgd te zijn over „het verschil van inzicht” over de toegang tot informatie. De zwarte lak, het beroep op privacywetgeving, allerlei trucs en smoezen om niet mee te werken.

Het zwaarste onderzoeksinstrument van de Tweede Kamer – de enquête – had eerder al behoorlijk averij opgelopen. De enquêtecommissie corona kreeg uiteindelijk de gevorderde documenten, hopelijk volledig. Maar de Belastingdienst bleek in de enquête over het toeslagenschandaal wederom documenten te hebben achtergehouden. Dat kan niet zonder consequenties blijven omdat het de kern van onze rechtsstaat en democratie raakt, zoals [Pieter Omtzigt en Renske Leijten eind juli betoogden](#) in *Trouw*.

Was er dan geen enkele externe autoriteit die door VWS in staat werd geacht om de beleidskeuzes te evalueren? Toch wel. „De wetenschap” zou in plaats van de Tweede Kamer aan het roer moeten staan van de evaluatie. Voor een rechterlijke uitspraak gaat het departement niet harder rennen, zo verklaarde Gerritsen bij *Nieuwsuur*. En de OVV, de Rekenkamer, zelfs het parlement waren van ondergeschikt belang.

De enig overgebleven autoriteit voor VWS was de wetenschap. Dat past volledig in het beeld van een ministerie dat tijdens de pandemie geobsedeerd is geraakt door een ingebeelde strijd tussen wetenschap en wappie, tussen [informatie en desinformatie](#). Volledig overtuigd van het onvermogen van de bevolking om het verschil te zien.

Het beeld dat beklijft, is dat dit ministerie dat met de rug naar de samenleving opereerde, met een diep wantrouwen naar de Nederlandse bevolking en een dedain voor zijn instanties, in de volle overtuiging dat dat wederzijds was.

Die houding, dat gebrek aan democratisch ethos, is een probleem. En ik heb zomaar het vermoeden dat dat probleem dieper zit dan deze ene topambtenaar.